

UDK.364

**SHARQ MUTAFAKKIRLARI FALSAFIY QARASHLARINING ZAMONAVIY
PEDAGOGIKADAGI TALQINI****Umurov Sharif Rajabovich,***Samarqand davlat tibbiyot universiteti**Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharq mutafakkirlarining falsafiy va pedagogik qarashlari hamda ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino va Alisher Navoiylarning ilmiy merosi o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, allomalar ilgari surgan ta'lim-tarbiya, axloq va komil inson haqidagi g'oyalar bugungi pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashadi.

Kalit so'zlar: Sharq mutafakkirlari, pedagogika, ta'lim-tarbiya, komil inson, ma'naviyat, Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, zamonaviy pedagogika.

Аннотация. В данной статье анализируются философские и педагогические взгляды восточных мыслителей и их значение в современной системе образования. В ходе исследования изучено научное наследие Абу Насра Фараби, Абу Али ибн Сины и Алишера Навои. Результаты показывают, что идеи ученых о воспитании, нравственности и совершенном человеке гармонично сочетаются с современными педагогическими подходами.

Ключевые слова: восточные мыслители, педагогика, образование и воспитание, совершенный человек, духовность, Фараби, Ибн Сина, Алишер Навои, современная педагогика.

Abstract. This article analyzes the philosophical and pedagogical views of Eastern thinkers and their significance in the modern education system. The scientific heritage of Abu Nasr Al-Farabi, Abu Ali Ibn Sina, and Alisher Navoi was studied in the research. The results show that the ideas of these scholars on education, upbringing, morality, and the concept of the perfect human being are in harmony with modern pedagogical approaches.

Keywords: Eastern thinkers, pedagogy, education and upbringing, perfect human being, spirituality, Al-Farabi, Ibn Sina, Alisher Navoi, modern pedagogy.

Kirish. Sharq mutafakkirlari inson kamoloti, ilm-ma'rifat va axloqiy tarbiya masalalariga katta e'tibor qaratganlar. Ularning falsafiy qarashlari bugungi kunda ham pedagogika fanining muhim nazariy manbalaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ma'naviy tarbiya va innovatsion metodlarni rivojlantirishda Sharq allomalari merosi alohida ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda ta'lim tizimiga yangi pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va interfaol yondashuvlar kirib kelmoqda. Biroq zamonaviy pedagogikaning asosiy maqsadi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlovchi va raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Shu jihatdan Sharq mutafakkirlarining ma'naviy-ma'rifiy merosi zamonaviy ta'lim tizimi bilan uzviy bog'liqdir.

Shuningdek, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgan. Bu jarayonda Sharq allomalari merosidan foydalanish yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini

boyitish, ularda milliy g'urur va insonparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash dolzarb vazifa hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlarini o'rganish va ularni zamonaviy ta'limga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Sharq uyg'onish davrida yashab ijod qilgan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi allomalar insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratganlar. Ular ilmni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb bilgan hamda yosh avlodni ezgulik, halollik, vatanparvarlik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash zarurligini ta'kidlaganlar.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda tarixiylik, qiyosiy tahlil va pedagogik kuzatuv metodlari qo'llanildi. Sharq mutafakkirlarining ilmiy-falsafiy merosi (Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy) o'rganilib, ularning ta'lim-tarbiyaga oid qarashlari zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan taqqoslandi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, monografiyalar va normativ hujjatlar tahlil qilindi.

Tarixiylik metodi orqali allomalar yashagan davrning ijtimoiy-madaniy sharoiti va uning pedagogik qarashlarga ta'siri o'rganildi. Qiyosiy tahlil asosida esa an'anaviy va zamonaviy ta'lim tamoyillari o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlandi. Kuzatuv va tahliliy yondashuvlar esa merosdan amaliy ta'lim jarayonida foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatdi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin tutishi aniqlandi.

Abu Nasr Forobiy ilm va axloq uyg'unligini komil inson tarbiyasining asosiy omili sifatida baholagan. Uning qarashlari bugungi kompetensiyaviy ta'lim tizimi bilan mos keladi. Abu Ali ibn Sino esa o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlagan. Bu tamoyillar hozirgi differensial va individual ta'lim metodlarida o'z aksini topmoqda.

Xususan, Abu Nasr Forobiyning ilm va axloq uyg'unligi haqidagi qarashlari zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim tizimining asosiy tamoyillariga mos kelishi kuzatildi. U insonning bilimli va ma'naviy yetuk bo'lishi jamiyat taraqqiyotining muhim omili ekanligini ta'kidlagan. Tadqiqot davomida Forobiy qarashlari bugungi fuqarolik tarbiyasi va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi aniqlandi.

Abu Ali ibn Sinoning pedagogik qarashlari tahlili natijasida uning o'quvchilarning yosh, qobiliyat va individual xususiyatlarini hisobga olish haqidagi fikrlari hozirgi individual va differensial ta'lim metodlari bilan uyg'unlashishi ma'lum bo'ldi. Ibn Sino ta'lim jarayonida o'qituvchining mahorati, sabr-toqati va axloqiy fazilatlariga katta ahamiyat bergan bo'lib, bu jihatlar zamonaviy pedagogik faoliyatda ham muhim talab sifatida qaralmoqda.

Alisher Navoiy asarlaridagi insonparvarlik, halollik, mehr-oqibat va vatanparvarlik g'oyalari yoshlar ma'naviy tarbiyasida samarali vosita ekanligi aniqlandi. Navoiyning axloqiy qarashlari ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishda muhim manba sifatida foydalanilmoqda.

Tadqiqot natijalari yana shuni ko'rsatdiki, Sharq mutafakkirlari merosidan foydalanish o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ma'naviy yetuklik, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy faollikni shakllantirishga yordam beradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosi bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Natijada o'quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki axloqiy va ma'naviy sifatlari ham rivojlanishi kuzatildi.

Sharq mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan g'oyalar bugungi pedagogik jarayonning ma'naviy asosini tashkil qiladi. Zamonaviy pedagogika nafaqat bilim berishga, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotiga ham e'tibor qaratadi. Bu esa Sharq allomalari qarashlari bilan uyg'unlashadi.

Masalan, Forobiyning jamiyat va komil inson haqidagi fikrlari bugungi fuqarolik tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Ibn Sinoning individual yondashuv haqidagi qarashlari esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarda keng qo'llanilmoqda. Navoiyning insonparvarlik g'oyalari esa yoshlarni vatanparvarlik va ezgulik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Shu sababli Sharq mutafakkirlari merosidan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirish va barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Tahlillar davomida Abu Nasr Forobiyning "fozil jamiyat" haqidagi qarashlari bugungi demokratik va insonparvar ta'lim tamoyillari bilan uyg'un ekanligi aniqlandi. Forobiy inson kamolotida ilm, axloq va ijtimoiy hamkorlikning o'rnini alohida ta'kidlagan. Zamonaviy pedagogikada ham o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish, jamoada ishlash va ijtimoiy faollikni oshirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda.

Abu Ali ibn Sinoning pedagogik qarashlari tahlil qilinganda, uning o'quvchilarning psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olish haqidagi fikrlari zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiy tamoyillaridan biri ekanligi ko'rindi. Hozirgi ta'lim tizimida differensial va individual yondashuvning keng qo'llanilishi Ibn Sino qarashlarining amaliy ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shuningdek, Alisher Navoiy asarlarida ilgari surilgan ma'naviy poklik, insonparvarlik va adolat g'oyalari yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi kunda yoshlar o'rtasida ma'naviy tahdidlarning kuchayib borayotgani Navoiyning axloqiy qarashlarini yanada dolzarb etmoqda.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat aniqlandiki, Sharq mutafakkirlari merosidan ta'lim tizimida foydalanish nafaqat nazariy bilimlarni boyitadi, balki o'quvchilarning ma'naviy-ruhiy dunyosini shakllantirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar yosh avlodda vatanparvarlik, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Bundan tashqari, zamonaviy pedagogikada innovatsion metodlarni Sharq allomalari g'oyalari bilan uyg'unlashtirish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va kompetensiyaviy yondashuv kabi pedagogik texnologiyalar allomalar ilgari surgan mustaqil fikrlash, bilim olishga intilish va axloqiy yetuklik tamoyillari bilan uyg'unlashadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlarining falsafiy va pedagogik qarashlari bugungi zamonaviy ta'lim tizimi uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Ularning ilm-ma'rifat, axloq va komil inson haqidagi g'oyalari yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Shu bois allomalar merosini chuqur o'rganish va uni ta'lim tizimiga keng tatbiq etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abu Nasr Forobiyning komil inson va fozil jamiyat haqidagi qarashlari, Abu Ali ibn Sinoning individual yondashuvga asoslangan pedagogik g'oyalari hamda Alisher Navoiyning insonparvarlik va axloqiy tarbiyaga oid fikrlari zamonaviy ta'lim tamoyillari bilan uyg'unlashadi. Bu esa Sharq allomalari merosining hozirgi ta'lim tizimi uchun ham dolzarb ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, Sharq mutafakkirlarining ma'naviy-ma'rifiy qarashlari yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda mustaqil fikrlash, ma'naviy yetuklik va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, globallashuv sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashda allomalar merosidan samarali foydalanish katta ahamiyatga ega.

Bugungi ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni Sharq mutafakkirlari qarashlari bilan uyg'unlashtirish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shu sababli allomalar merosini chuqur o'rganish, ilmiy tadqiq etish va uni o'quv-tarbiya jarayoniga keng tatbiq etish pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kelgusida Sharq mutafakkirlari asarlarining pedagogik jihatlarini yanada chuqurroq tadqiq qilish, ularning g'oyalarini raqamli ta'lim muhiti va zamonaviy metodikalar bilan integratsiya qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu esa barkamol, ma'naviy yetuk va raqobatbardosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fozil odamlar shahri – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Donishnoma – Toshkent: Fan, 2018.
3. Mahbub ul-qulub – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2019.

4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Ochilov M. Muallim qalb me'mori. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
7. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021.

